

Press att lyckas i skolan?

Ungdomars egna upplevelser.

Stig Elofsson

Abstrakt

I rapporten studeras ungdomars upplevelse av press för att lyckas i skolan utifrån tre olika perspektiv, nämligen

1. Från vilka upplever man press?
2. Hur stor press känner man från föräldrar?
3. Hur mycket stressas man av skolarbetet i jämförelse med annat?

Materialet till rapporten har hämtats från undersökningar bland högstadie- och gymnasieelever som genomförts under perioden 2003-2016 i olika kommuner inom projektet *Ung livsstil*. Frågorna som används ingår i enkäter som eleverna besvarat under en lektion i skolan.

Ungdomar upplever i högst utsträckning press från sig själva följt av press från föräldrar och lärare. Ungefär 20 – 25 % av ungdomarna uppger att de känner stor press från föräldrar att lyckas i skolan. Ungefär 10 % att de känner liten eller ingen press. Här finns dock avsevärda skillnader mellan olika kommuner. Könsskillnaderna är begränsade men på högstadiet är det något vanligare att killar upplever stor press. Det är här intressant att notera att fler bland ungdomar med invandrarbakgrund än ungdomar med svenskt ursprung upplever stor press från föräldrar.

När det gäller frågan kring vad som stressar ungdomar (endast högstadiet) kommer stress för skolarbetet och vad man skall göra i framtiden högst. Bland tjejer är det också vanligt att man upplever stress kring utseendet. Andra saker - t ex krav från föräldrar, kamrater, på fritidsaktiviteter, att ha pojk-/flickvän, att hänga med på Facebook – stressar avsevärt färre. Det är ungefär lika vanligt att tjejer och killar känner sig stressade av föräldrars krav, men i övrigt är det vanligare att tjejer känner stress. Tjejer anger i större utsträckning att de upplever stress av skolarbetet, vad man skall göra i framtiden, krav från kompisar, tänka på hur man ser ut (där könsskillnaden är som störst), att man skall ha pojkvän och vara uppkopplad på Facebook. Även i detta fall finns skillnader mellan ungdomar med svenskt ursprung och ungdomar med invandrarbakgrund. Invandrarungdomar känner sig i högre utsträckning stressade av vad de skall göra i framtiden och invandrarflickor också kring utseendet.

Analyser av sambanden med mått på hälsa, livskvalitet pekar på en klar koppling mellan upplevd press/stress och förekomst av psykiska besvär liksom upplevd livskvalitet. Ungdomar som känner press/stress (oberoende från vem eller av vad) uppger i genomsnitt högre förekomst av besvär och lägre livskvalitet.

Förord

Ung livsstil är ett forsknings- och utvärderingsprojekt som studerar ungas levnadsvanor och livsvillkor inom en rad områden samt preferenser inom fritid och kultur. Ung livsstil är ett samarbete mellan ett femtontal kommuner¹ i Sverige och institutionen för socialt arbete (Stig Elofsson) vid Stockholms universitet. Forskningsprojektet startade 1984 vid sociologiska institutionen på Stockholms universitet för att undersöka barns/ungdomars fritidsvanor och preferenser inom fritid. Sedan studien 2004/2005 i Stockholm har vi vidgat perspektivet och strävat efter att mer utförligt kunna beskriva och analysera barns/ungdomars livsvillkor. I första hand står dock deras situation och preferenser på fritidsområdet i centrum för våra studier. Sedan år 2000 genomförs studier inom Ung livsstil också i grund- och gymnasiesärskolan.

Ett stort tack går till alla de barn/ungdomar som besvarat enkäten och get en beskrivning av era livsvillkor och önskingar. Detta ger ett viktigt underlag för att politiker skall kunna utforma en politik för barn- och ungdomar. Ett stort tack också till de personer i medverkande kommuner som genomfört fältarbetet samt kodning av enkäterna! Utan er hade inte studierna gått att genomföra i den nuvarande omfattningen.

Olika rapporter inom ung livsstil finns att ladda ned gratis på www.unglivstil.org

Ung livsstil finns även på Facebook! Följ forskningsprojektet för att se de senaste resultaten www.facebook.com/unglivssil

Stockholm i xxx 2019

Stig Elofsson

Fil. Dr i statistik och docent i socialt arbete

E-post stigelofsson@brednad.net

C författaren

ISBN: 91 86768 93 x

---

¹ Se bilaga för en förteckning över de kommuner som ingår i Ung livsstil.

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Rapportens syfte och frågeställningar	2
Material och metod.....	3
Undersökningarnas genomförande.....	3
Mått	3
Frågor kring press i skola och på fritid.....	3
Mått på familjesituation och relation till föräldrar	4
Mått på social bakgrund	4
Grad av invandraranknytning	4
Frågor kring skoltrivsel	5
Frågor kring hälsa och livskvalitet	5
Undersökningsgrupp	6
Statistisk metod.....	7
Rapportens uppläggning	8
Av vilka känner man sig pressad att lyckas i skolan?	9
Press från föräldrar	17
Hur kopplas press från föräldrar till hälsa och livskvalitet?	21
Stress av skola kontra stress av annat.....	23
Sammanfattning och slutdiskussion	25
Från vilka upplever man press?.....	25
Press från föräldrar.....	25
Hur stor är stressen relaterad till skola i jämförelse med stress av annat?	26
Press/stress i relation till hälsa och livskvalitet.....	26
Referenser.....	27
Bilaga	28

Inledning

Världshälsoorganisationen WHO gjorde år 2008 en sammanställning av data från 41 länder i Europa och Nordamerika kring hur barn och ungdomar mådde. Resultatet var i några avseenden nedslående för Sverige. Framför allt var det 15-åringarna som mår sämre än sina jämnåriga i många andra länder. Man konstaterade att svenska 15-åringar mådde sämre av stress än andra 15-åringar i Europa. I tidigare år har de mindre press på sig än barn i andra länder och när stressen kommer i högstadiet har de svårare att hantera den. I en artikel i Dagens nyheter ger man från Folkhälsoinstitutet följande kommentar till detta.

Svenska 11-åringar upplever knappt någon press alls från skolan. Det skiljer dem från till exempel barnen i Finland som känner ungefär samma press från skolan vare sig de är 11, 13 eller 15 år. Pressen på de svenska barnen ökar i stället kraftigt när de går in i högstadiet och när de är 15 år är många stressade, vilket bland annat visar sig i att de har mycket huvudvärk. De finska 15-åringarna har inte huvudvärk och uttrycker inte samma negativa känslor kring skolan som svenskarna.

- De finländska barnen har hög stress i skolan redan som 11-åringar. De har också goda studieresultat. Men de känner sig inte lika nere som de svenska ungdomarna när de får press på sig, säger utredaren Lilly Eriksson på Folkhälsoinstitutet.

Hon säger att det kan vara på grund av att pressen på de svenska barnen inte kommer förrän i högstadiet som fler mår dåligt av den.

- Vi har misslyckats med att hantera tonårsperioden jämfört med Finland. Där ligger de bättre till trots att de ställer höga krav på ungdomarna i skolan.

Undersökningen bekräftar de studier som tidigare gjorts över svenska ungdomar. I Sverige känner sig 15 procent av de 15-åriga pojkarna och 37 procent av flickorna nere. Det kan nu jämföras med att endast 5 procent av pojkarna och 14 procent av flickorna i Finland känner sig nere. (Dagens nyheter, 2008).

I artikeln refereras inte till data kring hur pressade elever känner sig, något som den här rapporten vill undersöka närmare.

Rapportens syfte och frågeställningar

Rapportens syfte är att ge bild av ungdomars upplevelse av press att lyckas i skolan. Detta studeras utifrån följande tre perspektiv.

1. Från vilka känner man sig pressad?
2. Hur stor upplever man press från föräldrar
3. Hur stor upplever man press/stress i skolan relativt stress kring annat?

Utgångspunkten för analyserna är tre olika typer av frågor som belyser dessa perspektiv. Enkäterna där dessa frågor ingår har besvarats under skoltid av ungdomar i undersökningar som genomförts på högstadiet och gymnasiet i olika kommuner. Frågeställningarna är:

1. Att undersöka ungdomars inställning kring dessa frågor utifrån kön.
2. Att undersöka i vilken utsträckning åsikter/attityder varierar med avseende på social bakgrund.

Material och metod

Undersökningarnas genomförande

Materialet som används i analysen har hämtats från undersökningar som genomförts inom projektet ”Ung livsstil²” i olika orter från 2003 och framåt. Studierna har gjorts igenom enkäter som elever i högstadiet och gymnasiet fyllt i under lektionstid i skolan. Vid genomförandet har personal från fritids- och kulturförvaltningarna (eller motsvarande) varit närvarande för att kunna besvara eventuella frågor. Urvalet av orter kan närmast ses som ett tillgänglighetsurval då det omfattar kommuner som valt att vara med i undersökningarna och tagit med någon av de tre aktuella frågorna. Samtliga undersökningar har som gemensamt syfte att studera elevernas utövande av olika fritidsaktiviteter³ med tyngdpunkt på aktiviteter som får offentligt stöd. I samtliga enkäter ingår vid sidan av dessa frågor som gäller elevernas sociodemografiska och sociala bakgrund, deras skolsituation samt levnadsförhållanden.

Mått

Frågor kring press i skola och på fritid

I undersökningarna ingår flera frågor där ungdomarna får ta ställning till om de känner sig pressade att var duktiga i skolan. Den första lyder *Känner du press att lyckas i skolan från (föräldrar/vårdnadshavare, kompisar, lärare, dig själv)*. För de olika påståendena finns fyra svarsalternativ, nämligen Stämmer inte alls, Stämmer ganska dåligt, Stämmer ganska bra samt Stämmer helt.

I flera studier finns en fråga som tar upp upplevd press från föräldrar (i några fall ingår även alternativet från andra). Frågan lyder *Hur stor press känner du att du måste lyckas i skolan? (från föräldrar, från andra)*. Svarsalternativen är: Stor, Ganska stor, Varken stor eller liten, Ganska liten, Liten, Ingen alls.

I en studie som genomfördes på Kalmar högskolecampus 2013 finns en fråga som tar upp upplevd stress. Frågan lyder: *När är du stressad?* Med svarsalternativen Stämmer helt, Stämmer ganska bra, Stämmer inte särskilt bra, Stämmer inte alls. Följande påstående ingår

---

² Ung livsstil är ett projekt som studerat barns och ungdomars fritidsvanor och fritidspreferenser startade 1984. Med tiden har perspektivet breddats för att sedan början på 2000-talet ge en mer generell bild av barns/ungdomars livsvillkor.

³ Med fritid menas här allt som ligger utanför skolan. I första hand studeras ungdomars nyttjande och preferenser på fritidsområdet, men i studierna studeras även andra faktorer som beskriver barns/ungdomars livsvillkor, t ex hälsa, matvanor, kroppsuppfattning, fysisk aktivitet, livskvalitet.

- Jag stressas av skolarbetet
- Jag stressas av vad jag skall göra i framtiden
- Jag stressas av alla krav från kompisar
- Jag stressas av att tänka på hur jag ser ut
- Jag stressas av mina föräldrars krav
- Jag stressas av att jag inte har några fritidsaktiviteter
- Jag stressas av kraven på att man skall ha pojk/flickvän
- Jag stressas av att ständigt vara uppkopplad på Facebook

Mått på familjesituation och relation till föräldrar

Uppgifter om elevernas familjesituation har hämtats från frågan *Vilka vuxna bor du med hemma?* med svarsalternativen: mamma och pappa, ibland mamma och ibland pappa, bara mamma, bara pappa, mamma och en vuxen till, pappa och en vuxen till, någon annan vuxen samt på gymnasiet även alternativet bor ensam. Relationen till föräldrar studeras genom frågan *Vilka personer har du förtroende för/litar du på?* där *egen förälder/föräldrar* utgör ett av flera alternativ som eleverna kunna kryssat för. Ungdomar som inte kryssat för föräldrar – något som flertalet har gjort – bedöms ha en mindre bra relation till föräldrarna.

Mått på social bakgrund

Socioekonomisk bakgrund mäts genom boendeform samt tillgång till bil, båt och sommarstuga – ett mått som teoretiskt kan kopplas till Webers definition av klass, vilket i sin tur kopplas till begreppet livschanser (Weber, 1983). Detta mått har sedan använts i flera andra studier (Blomdahl, 1990; Elofsson, 1998; Nilsson, 1998; Larsson, 2008; Blomdahl & Elofsson, 2006; Elofsson & Karlsson, 2011). Måttet kan också ses som en parallell till *Family affluence scale*⁴, som använts i internationella studier för att mäta socioekonomisk bakgrund och visat sig vara valitt (Currie, 2008). En fördel med att använda detta mått i jämförelse med t ex mått som utgår från föräldrars utbildning och sysselsättning är att det interna bortfallet blir mycket begränsat.

Grad av invandraranknytning

Som grund för beskrivningen av invandraranknytning används uppgifter huruvida ungdomarna själva och deras föräldrar är födda i Sverige eller ej⁵. Frågorna har följande formulering:

---

⁴ Skalan utgår från fyra frågor: Om familjen har bil, om man haft semester de senaste 12 månaderna, hur många datorer man har i familjen samt om den svarande har eget sovrum eller ej.

⁵ En utförligare beskrivning finns i Blomdahl, Elofsson, 2006, s 33-34.

Är du (din pappa, mamma) född i Sverige? (Nej/Ja)

Med utgångspunkt från svaren på dessa tre frågor grupperas ungdomarna i fyra grupper från ungdomar utan invandraranknytning till ungdomar med stark invandraranknytning på följande sätt: Ungdomar med svenskt ursprung (barnet och båda föräldrar födda i Sverige), Svag invandraranknytning (t ex adoptivbarn eller de som har en förälder född utomlands), Andra generations invandrare (bägge föräldrar födda utomlands, själv född i Sverige) samt Första generations invandrare (själv och bägge föräldrar födda i Sverige).

Frågor kring skoltrivsel

Ungdomarna har i enkäten fått besvara frågan *Vad tycker du om att gå i skolan?* med svarsalternativen Mycket bra, Bra, Varken bra eller dåligt, Dåligt och Mycket dåligt.

Frågor kring hälsa och livskvalitet

En rad studier har visat att självskattad hälsa, även mätt med en enkel fråga, har en mycket god förmåga bland vuxna att predicera (förutsäga) framtida sjuklighet och dödlighet (Idler, 1997). Däremot är kunskapen mer begränsad kring i vilken utsträckning detta gäller även bland barn/ungdomar. Jag har i en tidigare studie (Blomdahl & Elofsson, 2006) kunnat visa att det framträder en tydlig koppling mellan fysisk aktivitet och självskattad hälsa, något som skulle kunna ses som stöd för att frågan även kan fungera bra bland yngre med tanke på den stora betydelse som fysisk aktivitet har för hälsan (U. S Departement of Health and Human Services, 1996). Detta stärks också av att ungdomar som är med i idrottsförening i genomsnitt skattar sin hälsa som bättre än de som ej är med (Elofsson, 2010). I en longitudinell studie⁶ har Fosse och Haas visat att självskattad hälsa är ett stabilt mått från tidiga tonåren till sju år senare (Foss & Haas, 2009). De finner också att självskattad hälsa kan ses som ett valitt mått på varierande fysiska och emotionella dimensioner av ungdomars välbefinnande.

I enkäterna ingår följande fråga kring hur eleverna bedömer sin egen hälsa:

Hur tycker du att din hälsa är? med svarsalternativ: Bra, Ganska bra, Varken bra eller dålig, Ganska dålig, Dålig.

---

⁶ Data har hämtats från rond 1 till 7 (1997-2009 av ”The National Longitudinal Survey of Youth (MLSY97”, 1997 års cohort och innefattar 6748 ungdomar födda mellan 1 januari 1980 och 31 december 1984). Vid sidan av uppgifter som insamlats från ungdomarna ingår även uppgifter från en av föräldrarna. NLSY97 är en kontinuerligt pågående, riksrepresentativ panelstudie som totalt omfattar 8984 ungdomar som var 12-16 år den 31 december 1996. I den första datainsamlingen erhöles uppgifter från 9806 personer (svarsfrekvens 91.6%) som till den sjunde insamlingen (2003) sjunkit till 7756 (MOTSVARANDE 86.3%). Självskattad hälsa mäts med frågan ”In general, how is your health? med svarsalternativen: excellent, very good, good, fair, poor.

Förekomst av psykiska besvär har beräknats som ett medelvärde⁷ av förekomst av sju besvär: ont i huvudet, ont i magen (ej mensvärk), varit jättetrött under dagen, haft svårt att somna eller sovit dåligt, känt mig nere, ont i benen eller armarna, känt sig stressad, känt oro, ont i axlar/nacke, axlar. Förekomsten av respektive besvär utgår från svaren på följande fråga:

Hur ofta har du under läsåret haft följande besvär?

Vid beräkningen av medelvärdet används följande kodning av svarsalternativen: I stort sett varje dag=4, Ungefär en gång i veckan=3, Ungefär en gång i månaden=2, Sällan eller aldrig=1. Detta innebär att högre värden motsvarar högre förekomst av besvär.

Livskvalitet anger upplevd livskvalitet och bygger på elevernas svar på frågan:

Hur tycker du att livet är som helhet? Sätt ett kryss på skalan

<i>Mycket dåligt</i>										<i>Mycket bra</i>	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		

Undersökningsgrupp

Det aktuella urvalet av kommuner har alla deltagit i undersökningar som genomförts inom projektet *Ung livsstil*⁸ och kan betraktas som ett tillgänglighetsurval från två områden, nämligen Malmö och Stockholmregionen⁹. En begränsning är självklart att urvalet främst handlar om storstad och storstadsområden, men man skall ha i åtanke att inom de studerade kommunerna finns också områden av glesbygdskarakter och att de ingående kommunerna skiljer sig avsevärt om man ser till fördelningen efter familjens socioekonomiska ställning och andel invandrarungdomar. I studien ingår alltså kommunområden där mer än hälften av eleverna kommer från familjer med hög eller ganska hög ställning och där man har få elever med invandraranknytning. Som motpol till dessa finns kommunområden där många av eleverna kommer från familjer med låg eller ganska låg socioekonomisk ställning och där många har invandrarbakgrund¹⁰.

⁷ En faktoranalys visar att de sju besvärerna på alla tre stadierna kan sammanfattas i en dimension. Chronbach's alfa ligger på samtliga stadier över 0.80. För resultat se tabell B.1.4 i bilaga 1.

⁸ Ung livsstil är ett projekt som bedrivits i samarbete mellan Stockholms stads idrottförvaltning och institutionen för socialt arbete vid Stockholms universitet tillsammans med berörda kommuner sedan 1984. I början var syftet främst att studera barns/ungdomars preferenser för och nyttjande av olika fritidsaktiviteter. Sedan början på 2000-talet har perspektivet vidgats till att mer allmänt studera barns och ungdomars livsvillkor.

⁹ I materialet används också resultat från en studie i högstadiet i Kalmar.

¹⁰ Som exempel kan man ta gruppen högstadieelever från lågstatusområden som studerats i rapporten "Ungas livsstil i låg- och högstatus områden". I rapporten har material hämtats från undersökningar genomförda i åtta kommuner under perioden 2008-2013. Gruppen ungdomar från lågstatusområden innefattar cirka 1500 elever. Ungefär hälften av dessa kommer från familjer med små eller ganska små resurser och nästan 60 % har tydlig

Urvalet av elever har genomförts som ett representativt slumpmässigt klusterurval där klassen utgör urvals-enhet. På gymnasiet har även eftersträvat att få en fördelning i urvalet mellan studieförberedande¹¹ samt yrkesförberedande program som stämmer med den som gäller för kommunen i sin helhet. Det externa bortfallet, som innefattar elever vilka var frånvarande vid den aktuella lektionen, varierar något mellan de olika undersökningarna men uppgår i genomsnitt till cirka 15 % på högstadiet och 20 % på gymnasiet.

I tabell 1 redovisas antalet elever som deltagit i de olika undersökningarna som utgör materialet för artikeln, sammanlagt ingår 8 281 elever i högstadiet och gymnasiet.

Tabell 1. *Undersökningsgrupp efter kommun, undersökningsår, stadium och kön. Antal personer.*

Undersökningsort, år	Högstadiet		Gymnasiet	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
Haninge, 2012	274	241	213	227
Huddinge, 2009	381	389	432	332
Malmö, 2016	1047	1047		
Kalmar, 2014	506	492		
Lidingö, 2003	246	248		
Lidingö, 2007	306	272	238	238
Lidingö, 2011	301	248	309	244
Totalt	3061	2937	1392	1091

Statistisk metod

I ett första steg i presentationen av resultaten studeras svarsfördelningen uppdelat efter kön och stadium. Dessa grundredovisningar innebär därför att köns- och ålderskillnader studeras. Vid dessa används Fisher's exakta test eller χ^2 -test för att undersöka om skillnader är signifikanta eller ej.

För att få en mer fördjupad bild analyseras materialet därefter med hjälp av binär, logistisk regression där familjesituation, förtroende till föräldrar, familjens socioekonomiska ställning samt grad av invandraranknytning ingår som oberoende variabler. Samtliga analyser görs separat efter kön och stadium eftersom jag har en hypotes att sambanden med de oberoende variablerna kan skilja sig mellan dessa grupper.

Logistisk regression kan ses som en parallell till linjär regression som används i de fall då den beroende variabeln (utfallsvariabeln) endast antar två separata värden. Liksom när det gäller linjär regression studeras samband med olika variabler när hänsyn tagits till samband med övriga oberoende variabler som ingår i analysen (d.v.s. efter kontroll för dessa). Detta ger en

---

invandraranknytning (första eller andra generationens invandrare). Mer än en femtedel är första generationens invandrare, d v s födda utanför Sverige. För närmare detaljer, se Elofsson m fl. 2014.

¹¹ Innefattar naturvetenskapliga, samhällsteoretiska, tekniska program samt andra program som ger behörighet till studier på högskola eller universitet.

bild av vilka ”direkta” samband som finns. För varje variabel testas om det gällande sambandet är signifikant eller ej. Utfallet för varje värde på enskilda variabler presenteras som oddskvot vilken kan sägas ange hur troligt det är att individer med det angivna värdet har det studerade utfallet i relation till hur det är för det värde som behandlas som basvärde (vilket har oddskvot=1.00). En oddskvot över ett (1) anger att det är relativt sett vanligare att individer med detta värde har det studerade utfallet än individer som har det värde som använts som bas, medan en oddskvot under ett (1) innebär att det är mindre troligt. Detta gör det möjligt att se närmare på vilka grupper av individer (som har ett specifikt värde på den studerade variabeln) som speciellt skiljer ut sig¹². I redovisning redovisas även pseudo-R², vilken kan sägas ge en relativ bild av vilken betydelse de studerade oberoende variablerna har för att ”förklara” det studerade utfallet¹³.

Rapportens uppläggning

Resultaten presenteras i tre separata avsnitt eftersom frågorna skiljer sig markant mellan varandra. I ett första avsnitt behandlas frågan från vilka ungdomarna främst känner press att lyckas i skolan med data från högstadiet i Malmö. I det andra avsnittet behandlas frågan kring hur stor press ungdomarna känner från föräldrar. I ett tredje avsnitt behandlas frågan ”När är du stressad” från undersökningen på högstadiet i Kalmar. I denna fråga jämförs stress i skolan med stress man upplever i andra fall.

---

¹² Som ett exempel kan vi se till resultaten från tabell 8 som behandlar sambanden med press från föräldrar, dem själva och lärare att lyckas i skolan. Ser man till resultaten för killarna när det gäller press från lärare finns ett signifikant samband med grad av invandraranknytning. ($p < 0.05$). Ungdomar som är andra (oddskvot 1.75) eller första (oddskvot=1.77) generationens invandrare skiljer sig här signifikant från ungdomar som har svenskt ursprung (oddskvot=1 eftersom denna grupp används som bas). Dessa värden anger oddsen (relativa sannolikheten) för att invandrarkillar upplever hög press från lärare i relation till killar med svenskt ursprung. Här är det viktigt att observera att sambandet har kontrollerats för övriga variabler, t ex att invandrapojkar i genomsnitt oftare kommer från familjer med lägre socioekonomisk ställning. Sambanden med de övriga variablerna är inte signifikanta, vilket tyder på att dessa har begränsad inverkan när det gäller upplevd press från lärare.

¹³ Detta kan ses som parallell till förklaringsgrad (R^2) som i linjär regression anger hur stor del av variationen i den beroende variabeln som kan förklaras av de variabler som ingår i regressionsmodellen. Själva modellens karaktär gör dock att Pseudo R^2 i den logistiska regressionen kan tolkas på samma sätt. Forskare är mer osäkra på hur det skall tolkas, men Nagelkirke, som utvecklat ett av de mått som brukar användas menar att måttet kan användas för att ge en relativ bild av vilken betydelse de oberoende variablerna har (Nagelkirke, 1991).

Av vilka känner man sig pressad att lyckas i skolan?

I tabell 2 presenteras andelen ungdomar som anger att påståendet att de känner press från olika personer stämmer helt respektive stämmer helt eller delvis (stämmer) uppdelat efter kön.

Tabell 2. *Press på sig att lyckas i skolan. Andel (%) efter kön.*

Press på att lyckas i skolan från	Killar		Tjejer		Sign. nivå
	Stämmer helt	Stämmer (#)	Stämmer helt	Stämmer (#)	
Mig själv	59	83	68	90	***
Föräldrar	37	73	33	70	+
Lärare	20	55	23	62	***
Kompisar	5	24	7	31	***

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001. # Svaret stämmer helt eller stämmer ganska bra.

Alternativen rangordnas likartat oberoende av om man ser till hur många som svarat att alternativen stämmer helt eller om man ser till hur många som anger att det stämmer helt eller ganska bra. Rangordningen är också lika för killar och tjejer. Det ungdomar främst känner press från är sig själva. Efter detta kommer föräldrar och något efter kommer lärare. Press från kamrater är däremot ganska ovanlig. En mycket stor majoritet instämmer i att de känner press både från sig själva och föräldrar – här kan man fundera över hur allvarlig press de upplever. Troligen finns en föreställning om att man skall känna sig pressad. I verkligheten är det kanske inte så allvarligt. Slutsatsen jag dragit är att den fortsatta analysen kan koncentreras till den grupp som svarat ”stämmer helt”, vilket kan ge en mer koncentrerad bild av vilka det är som främst känner sig pressade.

Det finns klara könsskillnader – tjejer känner sig i högre utsträckning pressade av lärare, sig själva och även något oftare av kompisar. Skillnaden när det gäller press från föräldrar är begränsad men här går tendensen i motsatt riktning – det är något fler bland killarna än bland tjejerna som känner sig pressade.

Frågan är om känslan att vara pressad förändras under högstadiet. Man skulle kunna tänka sig att pressen ökar i sista årskursen med tanke på att få möjlighet att komma in på den linje man önskar på gymnasiet. I tabell 3 nedan redovisas hur många som valt svarsalternativet ”stämmer helt” uppdelat efter kön och årskurs.

Tabell 3. *Press på sig att lyckas i skolan. Andel (%) som anger att påståendet stämmer helt efter kön och årskurs.*

Press på att lyckas i skolan från	Killar				Tjejer			
	Åk 7	Åk 8	Åk 9	Sign. nivå	Åk 7	Åk 8	Åk 9	Sign. nivå
Mig själv	52	58	64	*	63	65	74	**
Föräldrar	33	34	42	*	32	28	37	**
Lärare	22	17	20		22	23	25	**
Kompisar	4	3	6	**	7	8	7	*

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Resultaten visar genomgående – dock med undantag för killar när det gäller upplevd press från lärare – på signifikanta skillnader beroende på årskurs. Den upplevda pressen från föräldrar och från ungdomarna själva är klart högre i årskurs nio än tidigare. Bland tjejer sker också en viss ökning när det gäller press från lärare men här är ökningen mer begränsad.

Frågan är hur upplevd press varierar beroende på social bakgrund I tabell 4 nedan redovisas sambandet med familjesituation, separat för tjejer och killar.

Tabell 4. *Press på sig att lyckas i skolan. Andel (%) som anger att påståendet stämmer helt efter kön och familjesituation.*

Press på att lyckas i skolan från	Kön	Familjesituation					Sign. nivå
		Båda	Växelvis	Ensam mamma	Ensam pappa	En förälder och ann vuxen	
Föräldrar	P	37	28	43	43	36	+ *
	F	30	29	39	69	43	
Kompisar	P	4	4	10	0	0	*
	F	8	5	4	13	8	
Lärare	P	18	16	33	21	26	**
	F	24	24	30	33	28	
Mig själv	P	59	54	59	60	57	
	F	69	65	69	50	65	

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Resultaten visar tre klara samband. Bland tjejer när det gäller press från föräldrar, bland killar när det gäller press från lärare. Vid sidan av detta finns bland killar också ett samband när det gäller press från kamrater som är signifikant. I detta fall är det de som har en ensamstående mamma som skiljer ut sig. Bland tjejer tycks de som bor med en ensamstående mamma eller med en förälder som skaffat ny partner i högre utsträckning känna sig pressad av föräldrar än de som bor med båda föräldrar eller har växelvis boende. Den högre siffran för de som bor med en ensamstående pappa får tolkas försiktigt, här handlar det om en liten grupp. Dessa båda familjekonstellationer skiljer också ut sig när det gäller killars upplevelse av press från lärare, de som bor med en ensamstående mamma eller med en föräldrar som har ny partner upplever i högre utsträckning press. Att ungdomar i dessa familjekonstellationer känner press är kanske inte så förvånande, men frågan är varför tjejer känner press från föräldrar medan killar känner press från lärare.

En annan aspekt av familjesituationen handlar om relationen till föräldrarna. I enkäten har ungdomarna kunnat markera om de har förtroende för mamma respektive pappa. Utifrån dessa svar konstrueras en variabel som anger hur många föräldrar man har förtroende för – från ingen till båda. I tabell 5 nedan analyseras sambandet mellan förtroende för föräldrar och

press i olika avseenden. Utgångspunkten är att bristande förtroende för föräldrar (man har inte markerat dem bland de olika alternativen) indikerar en sämre (mindre bra) relation till dessa.

Tabell 5. *Press på sig att lyckas i skolan. Andel (%) som anger att påståendet stämmer helt efter kön och förtroende för föräldrar.*

Press att lyckas i skolan från	Killar				Tjejer			
	Ingen	En	Båda	Sign. nivå	Ingen	En	Båda	Sign. nivå
Föräldrar	37	36	37		43	38	29	**
Kompisar	6	4	5		8	8	7	
Lärare	17	19	20		24	30	21	*
Mig själv	49	60	60	**	64	74	67	

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Förtroende för föräldrar kopplas på olika sätt till press bland killar och tjejer. Bland killar framträder en koppling till press från dem själva, killar som inte markerat förtroende för någon förälder upplever detta i mindre utsträckning. Bland tjejer blir det signifikanta skillnader när det gäller press från föräldrar och press från lärare. När det gäller press från föräldrar är pressen högre ju färre föräldrar man har förtroende för. När det gäller press från lärare är bilden mer oklar. Högst press anger de som endast markerat förtroende för en förälder – med tanke på att vissa ungdomar kanske bara har kontakt med en förälder är det möjligt att det är andra sociala faktorer som döljer sig bakom detta samband.

Frågan är hur upplevde press att lyckas i skolan varierar beroende på ungdomarnas socioekonomiska bakgrund.

Tabell 6. *Press på sig att lyckas i skolan. Andel (%) som anger att påståendet stämmer helt efter kön och familjens socioekonomiska bakgrund.*

Press på att lyckas i skolan från	Kön	Familjens socioekonomiska bakgrund					Sign. nivå
		Hög	Ganska hög	Medel	Ganska låg	Låg	
Föräldrar	P	53	39	32	38	44	
	F	23	32	31	35	37	
Kompisar	P	9	4	4	5	9	
	F	0	7	7	9	8	
Lärare	P	16	19	17	23	28	+
	F	23	18	20	29	35	**
Mig själv	P	69	62	54	59	72	
	F	54	71	67	67	71	

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Endast ett signifikant samband framträder, nämligen bland killar när det gäller press från lärare. Pojkar som kommer från familjer med lägre socioekonomisk bakgrund anger i högre utsträckning att de känner press från lärare. Även om skillnaden inte blir signifikant bland tjejer (p<0.10) så pekar resultaten i samma riktning. Detta är intressant – att just ungdomar

från familjer med lägre socioekonomisk bakgrund upplever högre press från lärare än andra ungdomar.

Slutligen är det frågan om vilken koppling det finns till grad av invandraranknytning.

Tabell x. *Press på sig att lyckas i skolan. Andel (%) som anger att påståendet stämmer helt efter kön och grad av invandraranknytning.*

Press på att lyckas i skolan från	Kön	Grad av invandraranknytning				Sign. nivå
		Svenskt ursprung	Svag	Andra gen	Första gen	
Föräldrar	P	31	39	40	40	+
	F	27	24	31	33	
Kompisar	P	4	3	7	5	+
	F	7	7	6	9	
Lärare	P	14	20	23	24	*
	F	21	22	24	28	
Mig själv	P	57	61	60	60	
	F	69	68	66	68	

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Två tydliga signifikanta samband framträder, bland tjejer när det gäller press från föräldrar, bland killar när det gäller press från lärare. Även här finns alltså en könsskillnad. I bägge fallen är det fler bland invandrarungdomar än bland ungdomar med svenskt ursprung som anger att de känner press.

I analyserna av sambanden med de olika bakgrundsvariablerna tas ingen hänsyn till att det finns tydliga samband mellan bakgrundsvariablerna. Till exempel gäller att det finns en klar koppling mellan grad av invandraranknytning och familjens socioekonomiska ställning. I genomsnitt gäller att fler bland invandrarungdomarna kommer från familjer med lägre socioekonomisk ställning. För att ta hänsyn till sådana samband mellan de olika bakgrundsvariablerna har binära, logistiska regressionsanalyser gjorts. I dessa studeras sambanden med de olika variablerna efter kontroll för övriga variabler, vilket ger en bild av vilken ”direkt” inverkan de olika variablerna kan ha. Som utfall används andelen som angett att påståendet stämmer helt. I tabell 8 presenteras resultaten från dessa analyser när det gäller föräldrar, lärare och mig själv.

Tabell 8. *Press från föräldrar, mig själv respektive lärare för att lyckas i skolan – samband med social bakgrund. Resultat från logistisk regressionsanalys – oddskvoter med signifikansnivåer efter kön.*

Press från Variabel	Föräldrar		Mig själv		Lärare	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
N=	975	1007	973	1016	959	989
Pseudo R ² (Nagelkirke)	3.4	4.0	3.0	1.6	4.2	3.9
Familjesituation						
Båda föräldrar	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Ensam mamma	0.74	0.96	0.83	0.77	0.97	1.09
Ensam pappa	1.26	1.19	0.83	0.80	2.27**	1.08
Växelvis	1.36	4.18*	1.07	0.39+	1.45	1.43
Mamma o annan vuxen	1.12	1.53	0.95	0.74	2.04	1.20
Pappa o annan vuxen	2.50	0.46	1.34	0.76	0.69	0.00
Förtroende för föräldrar		*	*	+		
Ingen	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
En	0.89	0.78	1.65	1.62+	0.87	1.36
Båda	1.09	0.59**	1.70**	1.04	1.48	0.96
Familjens resurser	*		*			*
Mycket stora	2.63*	0.63	1.88	0.55	1.09	1.17
Stora	1.37+	1.07	1.35+	1.16	1.20	0.90
Medel	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Små	1.22	1.04	1.23	1.06	1.28	1.55*
Mycket små	1.54	1.14	2.43**	1.22	1.65	1.98*
Invandraranknytning	+				*	
Svenskt ursprung	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Svag	1.46+	1.28	1.24	0.94	1.41	0.96
Andra gen. invandrare	1.53*	1.47*	1.20	0.86	1.75*	1.04
Först gen. invandrare	1.46+	1.14	1.18	0.89	1.77*	1.15

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Redan de tidigare analyserna pekade mot en relativt svag koppling mellan upplevelse av press och social bakgrund. Resultaten från de binära logistiska analyserna förstärker denna bild. Även om det framträder vissa signifikanta samband tycks knappast social bakgrund vara speciellt avgörande för om ungdomar upplever att de är pressade. Ser man till familjen finns det en koppling till förtroende för föräldrar, bland tjejer när det gäller press från föräldrar, bland killar när det gäller press från dem själva. Tjejer som anger att de har förtroende för båda föräldrarna anger i högre utsträckning att de upplever press från föräldrar. Killar som har förtroende för bägge föräldrarna uppger oftare att de upplever press från sig själva. I bägge fallen tycks dessa samband vara könsspecifika, det finns inga indikationer på likartade samband för det motsatta könet.

För socioekonomiska bakgrund framträder tre signifikanta samband. Bland killar finns en koppling till press från föräldrar samt från dem själva, bland tjejer till press från lärare. Ser vi bland killarna lite närmare på sambandet med press från föräldrar blir bilden knappast särskilt tydlig. Den grupp som skiljer ut sig är pojkar som kommer från familjer med högst socioekonomiska ställning - det är vanligare att de upplever press. Men här måste man observera att denna grupp är ganska liten och resultaten i övrigt tyder knappast på att det skulle finnas

något mer kontinuerligt samband, lägst är den i mellangruppen. Det är därför tveksamt om man i detta fall kan tolka resultaten som stöd för en mer direkt inverkan. Bilden blir inte heller speciellt tydlig om man ser till det andra sambandet bland killarna. I detta fall är det dock motsatt grupp – de som kommer från familjer med låg socioekonomiska ställning som skiljer ut sig. Min tolkning blir därför att det är mycket tveksamt om socioekonomiska bakgrund har någon större inverkan bland killar. Det tredje sambandet – bland tjejer när det gäller upplevd press från lärare tycks däremot vara mer entydigt. Tjejer som kommer från familjer med lägre socioekonomiska bakgrund upplever i högre utsträckning press från lärare.

När det gäller kopplingen till grad av invandraranknytning framträder endast ett signifikant samband – bland killar när det gäller press från lärare. Killar med invandrarbakgrund upplever i högre utsträckning sådan press.

En fråga är hur upplevelse av press inverkar på ungdomars hälsa och livskvalitet. För att studera detta har jag undersökt hur upplevd press kopplas till trivsel i skolan, förekomst av psykiska besvär, självskattad hälsa samt upplevd livskvalitet. Eftersom det är få som uppger att de känner press från kamrater tas detta inte med. Låt oss börja med att se hur trivsel i skolan kopplas till upplevd press. I tabell 9 redovisas genomsnitt (m) för skoltrivsel för olika alternativ av upplevd press. Svartalternativen har kodats så att högre värden motsvarar hög trivsel.

Tabell x. Skoltrivsel (m) i relation till upplevd press att lyckas i skolan efter kön.

Press från	Kön	Stämmer inte alls	Stämmer ganska dåligt	Stämmer ganska bra	Stämmer helt	Sign. nivå
Föräldrar	P	4.00	4.00	3.97	3.69	*
	F	4.07	3.92	3.84	3.79	*
Lärare	P	3.95	3.91	3.91	3.86	
	F	4.01	3.84	3.85	3.82	*
Mig själv	P	3.38	3.60	3.82	4.08	***
	F	3.93	3.67	3.73	3.94	**

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Mönstret ser helt olika ut om man ser till press från föräldrar och press från ungdomarna själva. Högre press från föräldrar kopplas till sämre trivsel i skola medan högre press från dem själva leder till bättre trivsel. Bland tjejer finns också ett samband när det gäller press från lärare, mer press kopplas till lägre trivsel.

Hur ser det då ut när det gäller förekomst av psykiska besvär? Här har alternativen också kodats (1-4) så att högre värde motsvarar högre förekomst av besvär.

Tabell 10. *Förekomst av psykiska besvär (m) i relation till upplevd press att lyckas i skolan efter kön.*

Press från	Kön	Stämmer inte alls	Stämmer ganska dåligt	Stämmer ganska bra	Stämmer helt	Sign. nivå
Föräldrar	P	1.67	1.90	1.92	2.11	***
	F	1.99	2.33	2.37	2.62	***
Lärare	P	1.75	1.97	2.00	2.10	***
	F	2.09	2.39	2.47	2.49	***
Mig själv	P	1.67	1.90	1.92	2.02	***
	F	2.05	2.13	2.28	2.47	***

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Här framträder mycket tydliga samband både bland tjejer och killar i samtliga fall. Mönstret är entydigt, de som alls känner press har i genomsnitt klart lägre förekomst av psykiska besvär. Bland killar tycks skillnaden mellan de som inte upplever press och de som upplever detta mycket vara ganska likartad, medan det bland tjejer tycks vara så att press från föräldrar får starkast genomslag. Hur ser det då ut när det gäller självskattad hälsa. Även här har värdena (1-5) kodats så att högre värde motsvarar bättre självskattad hälsa.

Tabell 11. *Självskattad hälsa (m) i relation till upplevd press att lyckas i skolan efter kön.*

Press från	Kön	Stämmer inte alls	Stämmer ganska dåligt	Stämmer ganska bra	Stämmer helt	Sign. nivå
Föräldrar	P	4.43	4.32	4.41	4.28	+
	F	4.21	4.12	4.04	3.89	**
Lärare	P	4.50	4.15	4.39	4.36	***
	F	4.14	4.11	3.96	3.97	**
Mig själv	P	4.49	4.13	4.34	4.39	*
	F	4.48	4.34	3.94	4.01	***

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Även här gäller att det blir signifikanta samband i de flesta fallen men ser man närmare till resultaten blir bilden knappast entydig. Bland tjejer kan man dock notera att de som upplever mindre press (från föräldrar, lärare, sig själva) i genomsnitt skattar sin hälsa bättre. Bland killar är bilden mycket mer oklar, den grupp som skiljer ut sig är de som svarat ”stämmer ganska dåligt” genom att skatta sin hälsa lägre. Här får man ställa sig tveksam till om det finns någon verklig koppling mellan press och självskattad hälsa.

Frågan är så hur upplevd livskvalitet kopplas till upplevd press. I tabellen presenteras medelvärden på en skala 1-10, där högre värde innebär högre livskvalitet.

Tabell 12. Egenskattad livskvalitet (m) i relation till upplevd press att lyckas i skolan efter kön.

Press från	Kön	Stämmer inte alls	Stämmer ganska dåligt	Stämmer ganska bra	Stämmer helt	Sign. nivå
Föräldrar	P	8.56	8.10	8.36	7.98	*
	F	8.07	7.44	7.02	6.62	***
Lärare	P	8.68	7.74	8.25	8.20	***
	F	7.66	7.06	6.91	7.09	**
Mig själv	P	8.48	7.70	8.31	8.25	*
	F	7.81	7.51	7.14	7.03	+

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Resultaten påminner mycket om de som framträdde när det gäller förekomst av psykiska besvär. Signifikanta samband framträder i samtliga fall, upplevd livskvalitet är högst bland de som angett att de inte är pressade. Bland killar finns dock två avvikelser från detta. Både när det gäller press från lärare och press från dem själva är upplevd livskvalitet klart lägst i den grupp som svarat ”stämmer ganska dåligt”, d v s de som inte upplever särskilt mycket press.

Press från föräldrar

I detta avsnitt analyseras ungdomarnas svar på frågan *Hur stor press känner du från dina föräldrar att lyckas i skolan?* Detta innebär att vi övergår till av hur stor pressen är men nu enbart koncentrerad till press från föräldrar. Materialet som ligger till grund för analysen omfattar 6225 elever på högstadiet och gymnasiet¹⁴. Resultaten från de olika undersökningarna presenteras i tabell B.1 i bilagan. På högstadiet är andelen som upplever stor press hög i Huddinge och Täby samt bland killar även i Haninge. På gymnasiet är den hög i Huddinge samt bland killar i Täby.

Jag börjar med att ge en allmän bild av ungdomarnas upplevda press från föräldrar att lyckas i skolan uppdelat efter kön och stadium.

Tabell 13. *Press från föräldrar att lyckas i skolan efter kön och stadium.*

Upplevd press	Högstadiet		Gymnasiet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Sign. nivå kön	***			
Stor	25	20	22	19
Ganska stor	40	38	38	39
Varken stor eller liten	24	27	27	31
Ganska liten	4	5	5	5
Liten	4	5	4	4
Ingen alls	4	4	4	3
Hög press	25	20***	22	19*
<i>Min</i>	15	13	15	11
<i>Max</i>	31	34	30	32
Låg, ingen press	12	14***	13	12
<i>Min</i>	7	6	9	5
<i>Max (#)</i>	15	20	15	16

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001. # Här ingår inte resultat från Lidingö 2015, eftersom den omvända skalan tycks ha lett till att andelen blir mycket högre än i övriga fall

Generellt kan man konstatera att en majoritet av ungdomarna upplever press från föräldrar att lyckas i skolan. Ungefär 20 – 25 % - något färre på gymnasiet än på högstadiet – anger att de upplever stor press och mer än hälften att de upplever stor eller ganska stor press. En mer begränsad grupp – något över 10 % - svarar att de endast upplever låg eller ingen press. Det finns en tydlig skillnad mellan könen, pojkar uppger i högre utsträckning att de känner stor press. Den fortsatta analysen koncentreras till att studera två grupper – de som anger att de upplever stor (hög) press samt de som svarat ganska liten, liten eller ingen alls (låg press). Jag börjar med att undersöka hur kopplingen till familjesituationen ser ut.

¹⁴ Sammantaget ingår 3504 elever på högstadiet och 2721 elever på gymnasiet.

Tabell 14. *Press från föräldrar att lyckas i skolan efter kön, stadium och familjesituation.*

Familjesituation	Högstadiet		Gymnasiet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
<i>Hög press</i>				
Båda föräldrar	24	19	22	19
Ensam mamma	34	27	23	21
Ensam pappa	33	27	19	7
Växelvis	25	18	22	20
Ma o annan vuxen	42	33	20	21
Pa o annan vuxen	20	17	18	13
Ensam			(23)	(26)
Sign. nivå	*	+		
<i>Låg press</i>				
Båda föräldrar	11	16	13	12
Ensam mamma	9	12	16	14
Ensam pappa	13	8	11	11
Växelvis	14	12	13	8
Ma o annan vuxen	4	10	19	9
Pa o annan vuxen	13	10	9	10
Ensam			(8)	(0)
Sign. nivå				

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Signifikanstesterna tyder på svaga samband. Det enda tydliga sambandet framträder bland högstadiekillar när det gäller upplevd hög press. Ser man närmare på resultaten tycks detta vara mindre vanligt bland de som bor med båda föräldrar eller har växelvis boende, något mer vanligt bland dem som bor med en mamma som har ny partner. Frågan är om det finns koppling förtroende för föräldrar. Liksom tidigare bedömer jag att ungdomar som inte markerat förtroende för föräldrar¹⁵ har en mindre bra relation till dem. I tabell 15 nedan studeras detta samband närmare.

Tabell 15. *Press från föräldrar att lyckas i skolan efter kön, stadium och förtroende för föräldrar.*

Årskurs	Högstadiet		Gymnasiet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
<i>Hög press</i>				
Nej	36	38	33	29
Ja	24	17	20	18
Sign. nivå	***	***	***	***
<i>Låg press</i>				
Nej	9	7	14	7
Ja	10	13	11	11
Sign. nivå		**		+

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Här finns en mycket tydlig koppling till upplevelse av hög press. Ungdomar som inte markerat förtroende till föräldrar anger i klart mindre utsträckning att de känner hög press. Nästa steg är att se närmare på sambandet med socioekonomisk bakgrund.

¹⁵ Observera att i detta fall finns endast alternativet förälder(rar) inte mamma och pappa specificerat.

Tabell 16. Press från föräldrar att lyckas i skolan efter kön, stadium och familjens socioekonomiska ställning.

Familjens socio-ekonomiska ställning	Högstadiet		Gymnasiet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
<i>Hög press</i>				
Hög	28	21	19	18
Ganska hög	22	18	22	18
Medel	29	24	22	20
Ganska låg	37	24	29	31
Låg	32	32	34	31
Sign. nivå	*	*	*	**
<i>Låg press</i>				
Hög	8	10	16	8
Ganska hög	10	13	11	9
Medel	10	12	11	10
Ganska låg	11	7	8	12
Låg	14	5	17	15
Sign. nivå				

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Även här finns signifikanta samband när det gäller upplevelse av hög press. Resultaten pekar genomgående på att ungdomar som kommer från familjer med lägre socioekonomiska ställning i högre utsträckning upplever hög press från föräldrar. Efter kontroll för grad av invandraranknytning kvarstår dock endast ett signifikant samband, nämligen bland högstadiekillar. Detta pekar alltså på att bakom de noterade sambanden döljer sig i stor utsträckning skillnader mellan ungdomar med svenskt ursprung och invandrarungdomar.

Hur ser det då ut när det gäller skillnader mellan invandrarungdomar och de som har svenskt ursprung?

Tabell 17. Press från föräldrar att lyckas i skolan efter kön, stadium och grad av invandraranknytning.

Familjesituation	Högstadiet		Gymnasiet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
<i>Hög press</i>				
Svensk ursprung	23	19	19	16
Svag	29	19	24	22
Andra generation	44	44	40	43
Första generation	44	31	35	34
Sign. nivå	***	***	***	***
<i>Låg press</i>				
Svensk ursprung	10	13	12	11
Svag	7	12	12	9
Andra generation	10	3	4	3
Första generation	6	5	10	8
Sign. nivå	**	***	+	*

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Sambanden är mycket tydliga – invandrarungdomar anger i betydligt högre utsträckning än ungdomar med svenskt ursprung att de upplever hög press från föräldrar. Bland tjejer kan vi

vid sidan av detta notera att det är mindre vanligt att de upplever låg press. Sambanden kvarstår efter kontroll för socioekonomisk bakgrund utom i ett fall nämligen bland gymnasietjejer. Detta visar att grad av invandraranknytning har en direkt inverkan.

Hur kopplas press från föräldrar till hälsa och livskvalitet?

Frågan är hur upplevd press från föräldrar kopplas till skoltrivsel, förekomst av besvär, hälsa och livskvalitet. I tabellen nedan redovisas medelvärdet för hur man skattat trivsel i skolan (skala 1-5). Svartalternativen har kodats så att högre värde motsvarar bättre trivsel.

Tabell 18. Skoltrivsel i relation till press från föräldrar att lyckas i skolan efter kön och stadium. Medelvärde (m).

Press från föräldrar	Högstadiet		Gymnasiet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Stor	3.59	3.64	3.67	3.76
Ganska stor	3.71	3.76	3.77	3.79
Varken stor eller liten	3.72	3.77	3.81	3.85
Ganska liten	3.56	3.68	3.80	3.82
Liten	3.66	4.03	3.91	3.88
Ingen alls	3.51	3.77	3.82	3.82
Signifikans nivå		*		

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Resultaten tyder knappast på att det finns någon stark koppling mellan upplevd press och hur man trivs i skolan. Bland högstadietjejer framträder ett signifikant samband men detta pekar knappast på ett mer systematiskt mönster.

Hur är då kopplingen mellan upplevd press från föräldrar och förekomst av psykiska besvär? I tabellen nedan studeras medelvärden när det gäller hur ofta man upplever den här typen av besvär. Kodningen har gjort så att högre värden motsvarar högre förekomst av besvär.

Tabell 19. Psykiska besvär i relation till press från föräldrar att lyckas i skolan efter kön och stadium. Medelvärde (m).

Press från Föräldrar	Högstadiet		Gymnasiet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Stor	2.12	2.64	2.33	2.73
Ganska stor	1.96	2.31	2.04	2.52
Varken stor eller liten	1.88	2.21	1.91	2.38
Ganska liten	1.84	2.25	1.93	2.47
Liten	1.66	2.10	1.87	2.39
Ingen alls	1.93	2.14	1.83	2.29
Signifikans nivå	***	***	***	***

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

I detta fall framträder mycket tydliga och klara samband. Genomgående gäller att ungdomar som upplever stor press från föräldrar redovisar högre förekomst av psykiska besvär. I de flesta fall är skillnaderna mot övriga betydande.

I tabell 20 studeras sambandet med självskattad hälsa. Även i detta fall presenteras medelvärden (på en skala 1-5) där högre värden innebär att hälsa skattas högre.

Tabell 20. *Självskattad hälsa i relation till press från föräldrar att lyckas i skolan efter kön och stadium. Medelvärde (m).*

Press från föräldrar	Högstadiet		Gymnasiet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Stor	4.39	4.02	4.16	3.84
Ganska stor	4.48	4.20	4.36	3.99
Varken stor eller liten	4.47	4.31	4.30	4.07
Ganska liten	4.42	4.26	4.21	4.04
Liten	4.41	4.40	4.34	3.92
Ingen alls	4.28	4.42	4.30	3.84
Signifikans nivå		***	**	*

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

I tre av fallen framträder signifikanta samband, undantaget är bland högstadiekillar. Resultaten tycks dock ej vara helt entydiga utan skiljer sig mellan kön och skolstadium. Tydligast framträder ett samband bland högstadietjejer där ökad press relativt entydigt sammankopplas med lägre hälsa. Bland gymnasietjejerna blir däremot sambandet mer tvetydigt. Lägst självskattad hälsa finner vi bland dem som angett hög press och bland de som angett att de inte känner någon press. Här verkar det troligt att det finns andra bakomliggande faktorer som döljer sig bakom sambandet. Även bland killar på gymnasiet blir mönstret knappast entydigt. Även om de som uppger att de känner hög press i genomsnitt skattar sin hälsa lägst så skattar de som upplever ganska liten press sin hälsa nästan lika lågt.

Hur ser då kopplingen till upplevd livskvalitet ut? Även här presenteras resultaten som medelvärden (på skalan 1-10) där högre värde motsvarar högre livskvalitet.

Tabell 21. *Trivsel med livet i relation till press från föräldrar att lyckas i skolan efter kön och stadium. Medelvärde (m).*

Press från föräldrar	Högstadiet		Gymnasiet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Stor	8.04	7.09	7.71	7.19
Ganska stor	8.31	7.68	8.06	7.53
Varken stor eller liten	8.43	7.85	8.24	7.68
Ganska liten	8.42	7.80	8.36	7.64
Liten	8.70	8.11	8.46	7.68
Ingen alls	8.37	7.89	8.31	7.14
Signifikans nivå	**	***	***	**

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Här framträder signifikanta samband i samtliga de fyra fallen. Resultaten pekar också entydigt mot att ungdomar som upplever hög press från föräldrar skattar sin livskvalitet markant lägre än övriga ungdomar. Bland gymnasieflickor skattar dock även de som uppger att de inte känner någon press sin livskvalitet lika lågt.

Stress av skola kontra stress av annat

I en undersökning som genomförts på högstadiet i Kalmar år 2013 har eleverna fått besvara en fråga kring när de känner sig stressade. Frågan innehåller ett antal påståenden som de kan instämna i respektive ta avstånd från. I tabell 22 redovisas andelen som svarat ”stämmer precis” respektive ”stämmer precis” eller ”stämmer ganska bra” uppdelat efter kön.

Tabell 22. Vad stressas ungdomar av? Kalmar högstadium, 2013. Andel (%) som angett att olika påståenden stämmer helt respektive precis eller ganska bra efter kön.

Jag stressas av	Po/jkar		Flickor		Lärare Killar
	Stämmer helt	Stämmer #	Stämmer helt	Stämmer #	
Skolarbetet	17	54	38	78	***
Vad göra på framtiden	10	34	19	38	***
Allafritidsaktiviteter jag har	3	12	3	15	
Krav från kompisar	2	9	5	18	***
Tänka på hur jag ser ut	5	22	17	47	***
Mina föräldrars krav	7	22	8	28	+
Ej delta i fritidsaktiviteter	3	9	5	13	
Man skall ha pojk/flickvän	3	13	5	22	**
Vara uppkopplad på Facebook	2	5	4	10	**

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001. # Stämmer helt eller ganska bra.

Oberoende av om vi ser till hur många som svarat ”stämmer precis” eller om vi också räknar in de som svarat ”stämmer ganska bra” är det tre saker som framträder som mest stressande. Både bland killar och tjejer kommer skolarbetet högst upp – hälften av killarna och tre fjärdedelar av tjejerna anger att de stressas av detta. Bland killar kommer efter detta på en klar andra plats frågan kring vad man skall göra i framtiden. Även tjejer placerar detta högt men före detta kommer att tänka på hur man ser ut. Det som stressar minst är att vara uppkopplad på Facebook. Det finns tydliga könsskillnader. Vid sidan av att tjejer i mycket högre utsträckning uppger att de stressas av hur de ser ut är det också vanligare att de stressas av skolarbetet, vad de skall göra i framtiden, krav från kompisar, att man skall ha pojkvän och att man skall vara uppkopplad på Facebook. Värt att notera är också att det finns en tendens till att tjejer oftare stressas av föräldrarnas krav. Generellt framträder alltså en bild av att tjejer känner sig mer stressade mer allmänt något som stämmer väl med hur ofta ungdomar anger att de känner besvär av stress rent allmänt¹⁶.

En analys av sambanden med social bakgrund (resultaten redovisas ej) när det gäller stress från skolarbetet, vad man skall göra i framtiden samt kring hur man ser ut tyder på att kopplingen i samtliga fall är svag till ungdomarnas socioekonomiska bakgrund. Ser man till grad av invandraranknytning pekar resultaten mot att killar som tillhör första generationens

¹⁶ Ser man till hur många som i frågan kring hur ofta de har besvär i form av stress anger 6 % av killarna och 19 % av tjejerna att de har sådana besvär nästan dagligen.

invandrare i högre utsträckning är stressade av vad de skall göra i framtiden. Bland tjejerna är de som har invandrarbakgrund (oberoende av om de är andra eller första generationens invandrare) mer stressade av vad de skall göra i framtiden och av hur de ser ut. När det gäller familjesituation kan man notera att killar som bor med båda föräldrar i mindre utsträckning uppger att de är stressade av skolarbetet. Även synen på utseendet tycks påverkas av familjesituationen. Bland killar är de som bor med bägge föräldrar eller växelvis mindre stressade, bland tjejer är de som bor med bägge föräldrar.

Sammanfattning och slutdiskussion

I rapporten studeras ungdomars upplevelse av press för att lyckas i skolan utifrån tre olika perspektiv, nämligen

1. Från vilka upplever man press?
2. Hur stor press känner man från föräldrar?
3. Hur mycket stressas man av skolarbetet i jämförelse med annat?

Materialet till rapporten har hämtats från undersökningar bland högstadie- och gymnasieelever som genomförts under perioden 2003-2016 i olika kommuner inom projektet *Ung livsstil*. Frågorna som används ingår i enkäter som eleverna besvarat under en lektion i skolan. Vid sidan av dessa frågor ingår i enkäten uppgifter om sociodemografiska och socioekonomiska bakgrund, skol- och fritidssituation samt hälsa och levnadsvillkor i olika avseenden. Jag inleder sammanfattning med att presentera de centrala resultaten när de gäller de tre frågeställningarna.

Från vilka upplever man press?

Både pojkar och flickor anger i högst utsträckning att de upplever press från sig själva – något mer än hälften av killarna och två tredjedelar av tjejerna säger att detta stämmer precis. Närmast efter detta kommer press från föräldrar – ungefär en tredjedel svarar att det stämmer precis – och press från lärare (ungefär en femtedel). Ett mycket genomgående mönster är att fler bland tjejerna än bland killarna uppger att de känner press. Störst blir könsskillnaden när det gäller press från dem själva, minst när det gäller press från föräldrar (endast tendens, $p < 0.10$ till skillnad).

En annan könsskillnad framträder när man ser till de samband som framträder med olika variabler som beskriver ungdomarnas sociala bakgrund. I de fall det framträder samband handlar dessa bland killar om press från lärare, men bland tjejer om press från föräldrar.

Press från föräldrar.

Ungefär 20-25 % av eleverna på högstadiet och gymnasiet uppger att de känner stor press från föräldrar att lyckas i skolan. En mycket liten grupp - ungefär 10 % - har angett att de känner liten eller ingen press. Könsskillnaderna är begränsade – något som även gäller i föregående avsnitt när det gällde press från föräldrar – men på högstadiet kan man notera att det är något vanligare att pojkar anger att de känner hög press. Bakom dessa övergripande resultat döljer sig dock betydande skillnader mellan de olika undersökningarna Både bland killar och tjejer

är andelen som uppger hög press i studierna från Huddinge (2009) Här är det ungefär 30 % som uppger hög press. Bland killar ligger också nivån klart över genomsnittet på högstadiet i Täby och Haninge samt på gymnasiet i Täby. Bland tjejer avviker dock resultaten i dessa undersökningar mindre från genomsnittet. En analys av sambanden med ungdomarnas sociala bakgrund visar på en klar skillnad mellan ungdomar med svenskt ursprung och invandrarungdomar utom bland gymnasietjejer. Invandrarungdomar upplever i högre utsträckning hög press från föräldrar, något som även gäller om man tar hänsyn till olikheter när det gäller socioekonomisk bakgrund.

Hur stor är stressen relaterad till skola i jämförelse med stress av annat?

Både bland killar och tjejer är det flest som anger att de stressas av skolarbetet. Något över hälften av killarna och mer än tre fjärdedelar av tjejerna anger att detta stämmer precis eller ganska bra (stämmer precis killar 17 %, tjejer 38 %). Det som kommer närmast efter är stress över vad man skall göra i framtiden. Bland tjejer kommer här också stress över hur man ser ut på samma nivå, något som stressas killar i betydligt mindre utsträckning. Andra former av stress – krav från kamrater, föräldrar, fritidsaktiviteter, att ha pojk-/flickvän, att hänga med på Facebook – kommer klart lägre. Ett tydligt mönster är att fler bland tjejer än bland killar känner stress i nästan alla situationer. Fler tjejer känner stress av skolarbetet, vad man skall göra i framtiden, krav från kompisar, tänka på hur man ser ut (där könsskillnaden är som störst), att man skall ha pojkvän och vara uppkopplad på Facebook. Det finns också en tendens till att de är mer stressade av krav från föräldrar. En analys av sambanden med ungdomarnas sociala bakgrund visar även här att invandrarungdomar känner sig mer stressade av vad de skall göra i framtiden. Invandrartjejer känner sig också mer stressade kring hur de ser ut.

Press/stress i relation till hälsa och livskvalitet.

För att få en bild av vilka effekter press att lyckas i skolan kan ha på ungdomarnas livs mer allmänt har samband med förekomst av psykiska besvär, självskattad hälsa samt livskvalitet studerats. Resultaten pekar här entydigt mot att upplevelse av stor/hög press kopplas samman med högre förekomst av psykiska besvär och lägre egenskattad livskvalitet. Det framträder även vissa samband med självskattad hälsa men här är bilden knappast lika entydig.

Referenser

Dagens Nyheter (2008). Svenska ungdomar pressade i skolan.

Blomdahl U. (1990). *Folkrörelserna och folket*. Stockholm: Carlssons.

Blomdahl U, Elofsson S. (2006). *Hur många motionerar/idrottar för lite och vilka är dom? - en studie av den unga befolkningen i Stockholm, Haninge, Helsingborg, Jönköping och Lidingö*. Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete, Stockholms stad: Idrottsförvaltningen.

Currie C, Molcho M, Boyce W, Holstein B, Torsheim T, Richter M. (2008). *Researching health inequalities in adolescents: The development of the Health Behavior in School-Aged children (HBSC) Family Affluence Scale*. *Social science & Medicine* 66 (2008) 1429-1436.

Elofsson S. (1998). *Röker och dricker ungdomar i idrottsförening mindre?* Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete.

Elofsson S. (2010). *Ungdomars hälsa – har kulturskolan samma positiva effekter på hälsa som idrottsförening?* Stockholms stad: Idrottsförvaltningen, Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete.

Elofsson S. (2010). *Ungdomars hälsa – har kulturskolan samma positiva effekter på hälsa som idrottsförening?* Stockholms stad: Idrottsförvaltningen, Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete.

Elofsson S, Karlsson P (2011). *Föräldrars och andra vuxnas betydelse för alkoholkonsumtionen. En studie av högskole- och gymnasieelever*. Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete.

Fosse NE, Haas SA. (2009). *Validity and stability of self-reported health among adolescents in a longitudinal, nationally representative survey*. *Pediatrics*.

Idler EL, Benyamini Y. (1997). *Self-rated health and mortality: a review of twenty-seven community studies*. *Journal of Health and Social Behavior*.

Nilsson P (1998). *Fritid i skilda världar*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Larsson B (2008). *Ungdomar och idrotten: Tonåringars idrottande i fyra skilda miljöer*. (avhandling från pedagogiska institutionen, nr 144). Doktorsavhandling, Stockholms universitet: Pedagogiska institutionen.

U.S Department of Health and Human Services (1996). *Physical Activity and Health: A Report of Surgeon General*. Atlanta, GA: U.S Department of Health and Human Services, Centers of Disease Control and Prevention, National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion.

Weber M. (1983). *Ekonomi och samhälle. Förståelsesociologins gränser*. Lund: Argos.

Bilaga

Tabell B.1. Press från föräldrar att lyckas i skolan efter kön, kommun och undersökningsår.

Kommun År	Pojkar			Flickor			Sign. nivå
	Stor	Liten	Ingen	Stor	Liten	Ingen	
Huddinge, hög, 2009	31	5	2	30	4	2	
Täby, hög, 2013	30	7	3	21	9	3	*
Haninge, hög, 2012	29	5	3	19	7	3	
Lidingö, hög, 2 003	22	9	5	15	11	9	**
Lidingö, hög, 2007	22	8	3	18	12	3	*
Lidingö, hög, 2011	22	7	2	18	8	2	
Lidingö, hög, 2013 (#)	15	16	8	13	26	8	
Huddinge, gym, 2009	30	7	1	32	3	2	
Haninge, gym, 2012	17	8	8	15	8	2	+
Täby, gym, 2013	25	6	4	19	7	2	
Lidingö, gym, 2007	15	12	3	16	11	5	
Lidingö, gym, 2011	17	11	3	14	9	3	
Lidingö, gym, 2013 (#)	16	20	7	11	23	7	

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001. # Svartalternativens ordning är vänd i frågan.

Kommuner som genomfört studier i Ung livsstil

Falkenbergs kommun
 Haninge kommun
 Helsingborgs stad
 Huddinge kommun
 Jönköpings kommun
 Kalmar kommun
 Lidingö stad
 Linköpings kommun
 Malmö stad
 Nacka kommun
 Norrköpings kommun
 Stockholms stad
 Sävsjö kommun
 Täby kommun
 Vallentuna kommun
 Värmdö kommun

Kommuner som genomfört studier i Ung livsstil inom särskolan

Haninge kommun
 Huddinge kommun
 Jönköpings kommun
 Kalmar kommun
 Stockholms stad
 Tyresö kommun